

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-30-384-398>

УДК 378.015.31.041:37.011.3

Фрицюк Валентина Анатоліївна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки, професійної освіти та
управління освітніми закладами
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Вінниця, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6133-2656>

valentina.frytsiuk@gmail.com

Фрицюк Василь Миколайович,

викладач кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Вінниця, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4466-9019>

hfrjdcmrif@ukr.net

УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті доведено, що особливої актуальності набуває формування в майбутнього вчителя музичного мистецтва креативності, яка є важливою складовою його професійної готовності та однією з умов самореалізації; креативність пов'язана з діяльністю педагога будь-якого профілю, але для учителя музичного мистецтва ця якість є особливо необхідною. Наголошено на тому, що креативність не є вродженою якістю особистості, вона розвивається в процесі навчання і виховання в безпосередній активній діяльності завдяки цілеспрямованому педагогічному впливові. У дослідженні визначено й обґрунтовано умови формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва: розвиток установки майбутніх учителів музичного мистецтва на формування власної креативності; залучення студентів до активної самостійної творчо-пошукової діяльності в освітньому середовищі університету; забезпечення для студентів під час вивчення фахових дисциплін нерегламентованого середовища з демократичними стосунками та можливостей наслідування творчих особистостей. Провідною умовою формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва визначено розвиток установки майбутніх учителів музичного мистецтва на формування власної креативності. Доведено, що організація підтримуючого середовища та забезпечення креативних зразків створюють атмосферу психологічної підтримки інтелектуально-творчого розвитку студентів; чіткість уявлень студентів про сутність креативності та активізація самостійної творчо-пошукової діяльності сприяють інтенсифікації формування творчого мислення, що дозволяє діяти у різних видах виконавської діяльності (інтерпретації,

транспонуванні музичних творів, імпровізуванні тощо) більш свідомо – на креативному рівні; середовище, в якому підтримуються креативні виявлення студента, допомагає ефективному особистісному і професійному самовизначенню.

Ключові слова: майбутні учителі музичного мистецтва; креативність; професійна підготовка; педагогічні умови; формування.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Нині особливої актуальності набуває формування в майбутнього вчителя музичного мистецтва креативності, яка є важливою складовою його професійної готовності та однією з умов самореалізації. Креативність пов'язана з діяльністю педагога будь-якого профілю, але для учителя музичного мистецтва ця якість є особливо необхідною. Вона може виявлятися у формі власне музичної творчості (написання чи обробка творів, імпровізація) і в інших видах педагогічної діяльності (нестандартні прийоми ознайомлення дітей з музичними творами, нетрадиційний підбір музичного матеріалу до уроків, лекцій, пошуки нових, оригінальних способів навчання і виховання засобами музичного мистецтва), тобто методична творчість. Ситуації освітнього процесу, в яких педагог-музикант має скористатись креативністю, різноманітні. Вони виникають з метою мобілізації зацікавленості й активності учнів; необхідності шукати відповіді на несподівані запитання; розв'язання педагогічних завдань, що раптово постають перед учителем під час уроку музики, нешаблонного, педагогічно доцільного практичного реагування на них тощо [3; 4].

Креативність не є вродженою якістю особистості. Як показують численні дослідження, вона розвивається в процесі навчання і виховання в безпосередній активній діяльності завдяки цілеспрямованому педагогічному впливові.

Особливо актуальною проблемою сьогодні є визначення чинників і умов ефективного впливу на розвиток креативності особистості, зокрема, учителя музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті дослідження викликають інтерес праці науковців, які безпосередньо чи опосередковано стосуються питань саморозвитку й розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, зокрема, С. Деніжної, Н. Згурської, Є. Йоркіної, Л. Костенко, Т. Костогриз, Л. Котової, В. Крицького, І. Могилей, І. Сипченко, Л. Шевченко та ін. Проблема формування творчих здібностей і професійної майстерності у майбутнього учителя музики розроблялась у дослідженнях В. Єлисеєвої, Л. Ісаєвої, Л. Остапенко, Г. Саїк, Е. Скрипкіної, Е. Сет, В. Яконюк та інших педагогів. Основну увагу автори приділяють розробці шляхів і методів розвитку у майбутніх учителів музики найбільш значущих з позицій сучасних завдань якостей особистості: самостійності, творчої активності і цілеспрямованості, гнучкості і критичності професійного мислення, тобто здібностей і умінь, які забезпечують готовність до творчої педагогічної праці.

У психолого-педагогічній проблематиці креативність посідає чільне місце. Про це свідчать роботи М. Гнатка, Л. Єрмолаєвої-Томіної, У. Кали, В. Козленка, К. Торшиної та ін. Шляхи і засоби формування креативності досліджували Т. Сидорчук, Л. Степанова; вплив соціального мікросередовища на формування креативності – Н. Хазратова; розвиток креативності в педагогічному спілкуванні – Т. Колошина, Г. Похмелкіна, В. Шинкаренко та ін.; креативність у зв'язку з інноваційною діяльністю учителя – Т. Галич, Л. Подимова, В. Сластьонін та ін. Н. Вишняковою розглянуто психологічні основи розвитку креативності в акмеології; взаємозв'язок креативності мислення і креативності спілкування вивчала С. Канн, місце креативності в структурі особистості – О. Солдатова, розвиток креативності школярів – К. Лютова, А. Назаретова та ін. Разом з тим зазначимо, що досліджень, присвячених проблемі формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва, зокрема, визначенню умов і чинників ефективності цього процесу недостатньо.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є визначення й обґрунтування, на основі аналізу наукових праць з досліджуваної проблеми, умов ефективного впливу на розвиток креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі їхньої професійної підготовки.

Завдання статті: на підставі аналізу наукової літератури з проблеми формування креативності особистості та багаторічного власного досвіду викладання в закладах вищої освіти визначити й обґрунтувати умови ефективного формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах фахової підготовки; схарактеризувати окремі особливості реалізації визначених умов у класі інструментальної підготовки.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Аналіз сучасної практики ЗВО показав, що умови, які б здійснювали позитивний вплив на розвиток креативності майбутніх учителів не з'являються мимовільно, стихійно. Для їх створення потрібна цілеспрямована робота всього педагогічного колективу вищої школи, кожного викладача зокрема.

На підставі аналізу наукової літератури з проблеми формування креативності особистості та багаторічного власного досвіду викладання в ЗВО умовами ефективного формування креативності майбутніх учителів музики нами визначено:

- розвиток установки майбутніх учителів музичного мистецтва на формування власної креативності;
- залучення студентів до активної самостійної творчо-пошукової діяльності в освітньому середовищі ЗВО;
- забезпечення для студентів під час вивчення фахових дисциплін нерегламентованого середовища з демократичними стосунками та можливостей наслідування творчих особистостей.

Насамперед, варто зазначити, що у контексті дослідження велике значення для розуміння закономірностей розвитку креативності має концепція детермінованості психічного розвитку людини, згідно з якою всі зовнішні впливи на мислення визначають результати мислительного процесу тільки через його внутрішні умови, через психічний стан суб'єкта.

Формування професійно значущих особистісних якостей, до яких ми відносимо креативність, відбувається у взаємопов'язаній діяльності педагога і студента, тобто являє собою двобічну систему. У цій системі важливо вирізняти зовнішні та внутрішні умови, відокремити обставини, які є зовнішніми стосовно об'єкта, та внутрішні характеристики самого об'єкта. Цілком зрозуміло, що зовнішні та внутрішні умови мають бути співвіднесені. Адже С. Рубінштейн стверджував, що зовнішні впливи завжди діють лише опосередковано, через внутрішні умови; у процесі пояснення будь-яких психічних явищ особистість виступає як єдино пов'язана сукупність внутрішніх умов, через які відбуваються всі зовнішні впливи [7].

Саме внутрішні установки, мотиви, потреби особистості розглядаються нами як визначальні у становленні креативності студента-музиканта. Ефективна педагогічна взаємодія викладача і студента неможлива без урахування особливостей мотивації останнього.

Сучасний підхід до формування творчої особистості переглядає основи традиційного: не розвиток здібностей, а розвиток мотиваційної сфери, потреб індивіда визначає напрям розвитку творчого потенціалу.

Отже, в основу створення комплексу умов формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва нами покладено розвиток установки студентів на формування власної креативності. З цих позицій для зростання рівня креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в період професійної підготовки потрібно посилити їхню творчу мотивацію. Така стратегічна переорієнтація дасть можливість суттєво підвищити ефективність навчання і стимулювати творчі прояви.

Методологічно важливою є ідея В. Дружиніна про те, що умови середовища створюють лише можливості для виявлення креативності, первинною є завжди мотивація творчості [2, с. 58]. Мотивація творчості – це система стійких мотивів, що відображає особистісну трансформацію взаємодії соціальних та індивідуальних чинників у стійку творчу спрямованість. Це поняття характеризує стан свідомості, який зумовлює пріоритет творчої діяльності в системі життєвих виборів і поведінкових стратегій, стимулює та підтримує творчий процес на всіх його стадіях [18, с. 50].

Варто зазначити, що мотиваційна сфера особистості виконує декілька функцій. Перш за все, вона спонукає до цілеспрямованої активності особистості, зумовлює її поведінку і діяльність залежно насамперед від сили мотивів. Під впливом мотиваційної сфери відбуваються вибір і здійснення певної лінії поведінки, певної діяльності. Особистість прагне досягти раніше обраної мети, розв'язати передбачені завдання. У цьому сутність спрямовуючої функції, пов'язаної, перш за все, зі стійкістю мотивації. Реалізація цих функцій залежить від емоційної, вольової та інтелектуальної сфер особистості.

Часто поняття мотивації розкривають як сукупність усіх видів спонукань: потреб, інтересів, намагань, цілей, ідеалів, мотивів, установок.

Згідно з Д. Узнадзе, установка являє собою специфічний неусвідомлений стан готовності людини певним чином відображати і діяти стосовно навколишніх об'єктів і явищ, які передують виникненню свідомих психічних процесів. Створюють установку потреба і ситуація для її задоволення [8]. Ми вважаємо важливим завданням розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва формувати установку на креативність.

Однак реалізація діяльності залежить не тільки від установки, а й від мотивів. Мотиви виникають з потреб, але сама по собі потреба не здатна вплинути на діяльність людини, вона має перейти у бажання. Потреби є основним ставленням людини до навколишньої дійсності, зв'язком організму з життєво важливими об'єктами та обставинами; від задоволення чи незадоволення потреб залежить саме існування організму, а в суспільстві – місце людини в ньому. Потреби є внутрішніми чинниками формування тієї чи іншої мотивації. Потреба – це необхідність в об'єктивних умовах, предметах, об'єктах, без яких неможливі розвиток, існування, життєдіяльність живих організмів.

Погоджуємося з А. Марковою, що для формування мотивації (в даному випадку, творчої) необхідно створити умови для появи внутрішніх спонукань (мотивів, цілей, емоцій) до творчості, усвідомлення їх і подальшого саморозвитку мотиваційної сфери. Формування мотивації – це не «вкладання» в голову готових, зовні заданих мотивів. Важливо бачити не те, що вже досягнуто, а найголовніше – становлення мотивації, зону її найближчого розвитку [4, с. 8]. Тому для розвитку мотивації креативності у студентів ми дотримувалися таких етапів:

- актуалізація звичних мотивів;
- постановка на основі цих мотивів нових цілей;
- поява на цій основі нових мотивів;
- супідрядність різних мотивів і побудова їхньої ієрархії;
- поява нових якостей (самостійність, стійкість та ін.) у низку мотивів [4, с. 15].

Загальний шлях формування будь-якої мотивації, зокрема творчої, полягає в тому, щоб сприяти перетворенню наявних спонукань особистості (уривчастих, імпульсивних, нестійких; тих, що визначаються тільки зовнішніми стимулами; неусвідомлених) на зрілу мотиваційну сферу.

Один із шляхів формування творчої мотивації пропонує В. Ляудіс у моделі спільної продуктивної діяльності вчителя з учнем, яка реалізує принцип єдності діяльності та спілкування [11]. Умови занять у класі, наприклад, основного музичного інструмента особливо сприяють такій діяльності.

У класі основного музичного інструмента репродуктивні методи навчання застосовуються найчастіше тоді, коли студент ще не привчений до самостійного розв'язання завдань, які перед ним ставляться і має багаторазово повторювати окремі прийоми чи епізоди музичного твору з метою розвитку автоматизму дій за зразком, запропонованим педагогом.

У творчих методиках позиції викладача і студента стосовно до предмета засвоєння рівноправні. Студент не обмежений «засвоєнням знань», а пов'язаний з можливістю утворення нових смислів і цілей навчання, а також і нового знання.

Сутність творчого методу в класі основного музичного інструмента полягає в тому, що студенту надається можливість самостійно розв'язувати технічні і творчі завдання, при цьому з максимальною повнотою виявляти творчу ініціативу.

Особливо ефективно можна використовувати творчі методи під час викладання курсу професійної майстерності, метою якого є поглиблення фахової компетентності майбутніх викладачів баяна (акордеона), вдосконалення виконавської культури, виконавської майстерності, формування різножанрового й різностильового концертного репертуару студентів, розширення досвіду виконавської та педагогічної діяльності. Завданнями вивчення навчальної дисципліни «Курс професійної майстерності за обраним фахом (баян, акордеон)» є: формування системи фахових компетенцій майбутнього викладача баяна, акордеона: музикознавчих, виконавських, методичних; вивчення концептуальних основ виконавської майстерності; вдосконалення виконавської техніки; формування різножанрового та різностильового концертного репертуару студента; розвиток виконавської культури на історико-стильових та художньо-інтонаційних засадах; вивчення змісту та специфіки виконавського пізнання музичного твору в контексті методики навчання гри на баяні (акордеоні).

Отже, розвиток установки майбутніх учителів музичного мистецтва на формування власної креативності є завданням всіх педагогів вищої школи. Ми ж намагаємось виявити і реалізувати той потенціал, який мають класи індивідуального навчання, зокрема основного музичного інструмента та курсу професійної майстерності. Специфіка навчання в класі основного музичного інструмента полягає в можливості особливо тісного взаємозв'язку «викладач-студент». Саме у викладача індивідуальних дисциплін є можливість через систематичні дворазові, а інколи і триразові щотижневі заняття (концертмейстерський клас, ансамбль, гра на народних інструментах) не тільки добре пізнати слабкі та сильні сторони студентів, а й більш цілеспрямовано впливати на розвиток творчої мотивації майбутніх учителів музики.

В. Яконюк розглядає мотиваційну сферу педагога-музиканта як складну, цілісну психологічну систему, що набуває рис саморозвитку і зумовлює становлення і розвиток професійних та особистісних якостей, плідність його творчих устремлень, і вважає її основою професійного і життєвого самовизначення як суб'єкта музичної освіти [9, с. 97].

Оскільки основним видом діяльності студентів є навчальна, формування і розвиток творчих потреб залежить від організації всієї навчально-практичної діяльності, яка має бути спрямованою на те, щоб студенти поступово переходили від простого відтворення отриманих знань, умінь і навичок до самостійного, творчого розв'язання поставлених завдань.

При цьому «міра ускладнення музично-теоретичної інформації, яку отримує студент виконавського класу, повинна, звичайно, варіюватись у відповідності з його віковими і професійно-інтелектуальними можливостями» [16, с. 166]. Так, якщо студентам-початківцям можна дати завдання, пов'язані з визначенням аплікатури, зміни міху та ін., то для старших завдання можуть містити елементи композиторської

творчості: написання власних акомпанементів, обробок, транскрипцій, власних творів (навіть наслідуючи відомих композиторів).

Отже, для розвитку установки майбутніх учителів музичного мистецтва на формування власної креативності, для стимулювання творчої мотивації майбутніх учителів музики в класі основного музичного інструмента педагогу необхідно оволодіти системою дидактичних методів і засобів, що мають на меті забезпечення привабливого характеру творчої діяльності. Перш за все, це формування позитивного ставлення до виступів перед публікою, потреби у виконавській діяльності, психологічної готовності і задоволення від неї. Виконавська діяльність є більш успішною за наявності пізнавального інтересу до музичного виконавства. У цьому сенсі великі можливості містить специфічний баянний репертуар, у якому закладена одна із потенційних можливостей розвитку пізнавального інтересу. Потрібно включати студентів у систематичну музично-творчу діяльність (необхідно, щоб студенти усвідомлювали свій репертуар як професійно значущий і систематично його використовували в педагогічній і виконавській практиці). І, зрозуміло, слід забезпечити особистісно зорієнтований підхід до кожного студента (готовність помітити і підтримати найменші виявлення індивідуальної творчості) [13; 14].

Важливою, на нашу думку, умовою успішного формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва є залучення студентів до активної самостійної творчо-пошукової діяльності в освітньому середовищі ЗВО.

Відомо, що формування особистісних якостей відбувається через активну діяльність суб'єкта (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн). Але розвивальною, стверджують дослідники, є тільки та діяльність, зміст і характер якої спрямовується на формування емоційно-мотиваційної сфери, а способи її виконання ставлять студента в позицію активно діючого суб'єкта освітньої діяльності і в свою чергу вимагають виявлення високого рівня активності, творчої самостійності.

Ідея творчої активності імпліцитно входить у контекст провідних психологічних концепцій творчості. Творча активність у кожному конкретному випадку для кожного окремого індивіда є суб'єктивним утворенням, яке несе суб'єктивну насолоду від власної пошукової діяльності.

Існує суперечність між усвідомленням студентами необхідності активізувати самостійну творчо-пошукову діяльність (і навіть потребою в ній) і відсутністю знань про принципи і правила цієї роботи, конкретні методи і форми її реалізації. В результаті студент діє безсистемно, спонтанно і тому повільно і непродуктивно. Тому є доцільним цілеспрямоване запровадження в навчання спеціальних засобів, методів і способів активізації самостійної творчо-пошукової діяльності.

Дуже важливо активізувати самостійність студентів, їхнє уміння і бажання працювати без контролюючого нагляду педагога. Дослідження вітчизняних і зарубіжних психологів показують, що творча діяльність може виникати тільки там, де є самостійний пошук виходу із проблемної ситуації.

Педагоги і психологи надають великого значення активному характеру учіння, який змінює освітній і виховний рівні студента не тільки під впливом зовнішніх умов, а й внаслідок його власних мотивованих дій (Б. Ананьєв, С. Архангельський, Н. Кузьміна, Н. Тализіна та ін.). Саме тому основна мета підготовки майбутнього учителя музики в класі основного музичного інструмента – навчити його самостійно здобувати і застосовувати професійні знання, тобто перетворити об'єкт навчальної педагогічної системи в саморозвивальну систему.

Розвиток подібної самостійності відбувається під впливом усвідомлення студентами великої життєвої значущості тих знань, умінь і навичок, які вони опановують за роки навчання у ЗВО.

З цих позицій формування професійно значущих особистісних якостей, зокрема креативності майбутніх учителів музичного мистецтва, можливе лише в процесі активної творчо-перетворювальної діяльності студентів, наближеної до реальної педагогічної практики, яка потребує творчої реалізації набутих виконавських знань, умінь і навичок і ставить студента в позицію суб'єкта, що персонально відповідає за результати освітнього процесу.

Велика роль у процесі формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва належить особистості викладача вищої школи. Він є наочним образом, орієнтиром у професійному розвитку студента. Професійно-педагогічні та особистісні якості викладача сприймаються студентами, перш за все, крізь призму його моральних якостей і вимог майбутньої професійної діяльності. В процесі педагогічної підготовки студентів творчі якості викладача засвоюються й студентами, входять у їхній досвід, педагогічну майстерність.

Вважається, що для розвитку креативності необхідне нерегламентоване середовище з демократичними стосунками та наслідування творчої особистості. У ході професійного становлення вчителя велике значення має фаховий зразок – особистість професіонала, на яку можуть орієнтуватися студенти. Для успішного розвитку креативності необхідний певний рівень опору середовища та заохочення таланту [5].

Істотною передумовою вдалого формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва мають стати такі якості викладача, як ерудиція, контактність, переконливість суджень, мовна й особиста емоційність, здатність бути цікавим співрозмовником, володіння майстерністю, урок покликаний забезпечити дидактичні, виховні, інформаційні завдання; водночас він має перетворювати навчання на самоосвіту студентів, орієнтувати на творче застосування набутих знань і сприяти формуванню ініціативно-творчого типу особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Слід звернути увагу на ефективність виконавського показу педагогом. Немає необхідності доводити, що тільки повноцінний професійний показ може захопити студента. Для цього викладач повинен постійно дбати про підвищення свого виконавського рівня. Особливо велике значення показу в період оволодіння новими виконавськими труднощами (прийоми гри міхом, вібрато та ін.), які раніше не зустрічались. Уміння педагога переконати не тільки словом, а й ділом – ось складові у вихованні музиканта, які формують творчу особистість.

Погоджуємося з концепцією Д. Чернилевського та О. Морозова, згідно якої з боку викладача позитивно впливають на розвиток креативності студента такі моменти: визнання цінності творчого мислення; розвиток чутливості студентів до стимулів оточення; вільне маніпулювання об'єктами та ідеями; уміння дати конструктивну інформацію про творчий процес; уміння розвивати конструктивну критику; уміння заохочувати самоповагу, розсіювати почуття страху перед оцінкою та ін. [17].

Отже, для того, щоб формувати креативність, викладач з основного музичного інструмента сам повинен бути креативним, і тільки в атмосфері «поліфонізуючої співтворчості» (за Г. Батищевим) цей процес є можливим.

На цьому наголошує і Л. Єрмолаєва-Томіна [3], зазначаючи, що одна з основних вимог – виховання педагогом власної креативності. Педагог сам мусить постійно долати в собі силу інерції, шаблону, формальності у викладанні.

Але зразком креативної поведінки може виступати не тільки викладач. Загальновідомо, що знання виявляються більш міцними, коли предмет навчальної діяльності є засобом спілкування. Таким співвідношенням діяльності й спілкування і відрізняється клас основного музичного інструмента. Цей колектив складають студенти різних курсів, що дозволяє старшокурсникам відчувати свою значущість, а студентам молодших курсів побачити перспективи свого розвитку і зразки креативної поведінки [13; 14].

Важливо використовувати у процесі формування креативності майбутнього вчителя інформаційно-освітнє середовище закладу вищої освіти [1; 12]. До умов мікросередовища, які сприяють формуванню креативності, відносять відсутність регламентації поведінки. Якщо в мікросередовищі немає певних правил, які передбачають поведінку кожного, то необхідно враховувати індивідуальні чинники. Тільки в малорегламентованому середовищі можлива повноцінна реалізація вибору, який ґрунтується на індивідуальних перевагах (в регламентованому середовищі – на усвідомленні необхідності). Нерегламентоване середовище більше відповідає потребі самовираження, у ньому немає раніше запланованих еталонів.

Відмінність між нерегламентованим і регламентованим середовищем спостерігається і стосовно розподілу соціальних ролей. Якщо педагог реалізує авторитарно-репродуктивну модель, виникає бар'єр між ним і учнями. Протилежною є педагогіка співтворчості, де педагог є співробітником. При цьому спостерігається нерегламентованість взаємин учителя та учня, відсутні заборони та оцінка з боку вчителя, є вибір і підтримки.

Відомо, що на можливість людини розвивати свої здібності до найвищого рівня креативної результативності глибокий вплив здійснюють такі чинники, як умови в сім'ї, школі, закладі вищої освіти.

Більшість психологів (Е. де Боно, Р. Стернберг, К. Роджерс та ін.) стверджують, що креативні здібності за допомогою спеціально організованих занять і створення збагаченого середовища можуть бути стимульовані і поліпшені. Вони підкреслюють особливе значення підтримуючого середовища, яке б заохочувало творчі досягнення.

Висловлюються ідеї про те, що можна володіти всіма внутрішніми ресурсами, необхідними для творчої продуктивності, але без певної підтримки зовнішнього середовища творчі здібності людини можуть ніколи не проявитись. Визнається як обов'язкова наявність підтримуючого середовища, яке сприяє розвитку креативності. Психологічні дослідження до цього часу не виявили успадкування індивідуальних відмінностей щодо креативності. Тому більшість учених звертає увагу саме на чинники зовнішнього середовища, які можуть справити позитивний або негативний вплив на розвиток цієї якості.

Серед основних умов, які забезпечують креативний розвиток, у дослідженнях найчастіше звертають увагу на такі параметри середовища, як безоцінність, прийняття, невизначеність і проблемність (О. Солдатова, Н. Хазратова) [10; 15]. Безоцінність – відсутність зовнішньої оцінки. Безоцінність не означає, що немає реакції педагога, але ця реакція повинна зберігати внутрішнє джерело оцінки студента, вона не ставить його в залежність від зовнішніх сил. Прийняття – доброзичливість до особистості, безумовно цінну, незалежно від її стану в даний момент, поведінки або почуттів [6]. Безоцінність і прийняття забезпечують психологічну безпеку особистості у виявленні її креативності. Проблемність є поштовхом до розгортання креативного процесу. Невизначеність у постановці завдання виводить розв'язання проблемної ситуації на креативний рівень.

Спираючись на характеристики підтримуючого середовища, з'ясуємо, у чому вони виявляються в класі основного музичного інструмента.

Коли викладач під час уроку сам на сам зі студентом, у нього з'являється чимало можливостей створити таке мікросередовище, де можна сприяти виникненню і розвитку потреби в пошуку; передбачити різні шляхи організації і засвоєння програмного матеріалу відповідно до індивідуальних особливостей студентів; подбати про атмосферу співтворчості.

Студента треба налаштувати на те, що його власна ініціатива не може бути покарана, тому що це вбиває творчі наміри і прагнення, пригноблює творчі можливості. Коли не підтримують надію на успіх, діяльність спрямовується на уникнення невдач, конфліктів, ризику, при цьому творчі процеси блокуються, не розвиваються. У чому має підтримати ініціативу студента викладач з основного музичного інструмента? Перш за все, щодо власного репертуару. Як показало анкетування, у більшості випадків репертуар добирає викладач. Педагогу не варто надто суворо, категорично негативно оцінювати те, що студент зробив самостійно. Авторитет викладача повинен зберігатись, але студентові не слід цілковито на нього покладатись. Тільки подолання залежності від авторитету і тиску інших може сприяти створенню нового, оригінального, своєрідного. Необхідне доброзичливе ставлення і прийняття, що забезпечує психологічну безпеку і сприяє виявленню креативності.

Оскільки проблемність є поштовхом для розгортання креативного процесу, викладач з основного музичного інструмента має частіше створювати проблемні ситуації. Зазначимо, що проблемними є тільки ті завдання, розв'язання яких передбачає хоча і керований викладачем, але самостійний пошук невідомих закономірностей, способів дій. Такі завдання збуджують активну розумову діяльність, підтримують цікавість, а зроблене студентом самостійне відкриття приносить

емоційне задоволення і краще закріплюється у пам'яті, ніж знання, які даються у готовому вигляді. Це стосується усіх видів роботи в класі основного музичного інструмента. Для прикладу наведемо роботу над інтерпретацією музичного твору. Можна погодитись з тим варіантом інтерпретації, який пропонує студент, якщо це цікаво, оригінально. Якщо ж ні – не слід одразу ж про це говорити. Викладач може запропонувати студенту декілька варіантів інтерпретації цього твору (у запису або краще виконати самому), але не нав'язує ніякий. Створюється ситуація невизначеності: як краще виконати твір, які засоби музичної виразності обрати? А невизначеність у постановці завдання, як відомо, виводить розв'язання на креативний рівень. Студент починає самостійно шукати найкращі засоби для втілення музичного образу, і досить часто це буває не копіювання якогось із варіантів, запропонованих йому, а власне, оригінальне бачення.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Таким чином, формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва буде результативним за дотримання таких педагогічних умов: розвиток установки майбутніх учителів музичного мистецтва на формування власної креативності; залучення студентів до активної самостійної творчо-пошукової діяльності в освітньому середовищі ЗВО; забезпечення для студентів під час вивчення фахових дисциплін нерегламентованого середовища з демократичними стосунками та можливостей наслідування творчих особистостей. Провідною ж умовою формування креативності майбутніх учителів музики ми вважаємо розвиток установки майбутніх учителів музичного мистецтва на формування власної креативності. Йдеться про відхід від традицій освіти – управління студентами як об'єктами освітнього процесу шляхом суворого програмування зовнішньої діяльності вихованців (інструментального виконавства, норм поведінки спілкування з учнями під час педагогічної практики). Обґрунтований нами комплекс умов спирається на психологічні механізми творчого мислення, творчого зростання особистості. Організація підтримуючого середовища та забезпечення креативних зразків створюють атмосферу психологічної підтримки інтелектуально-творчого розвитку. Чіткість уявлень студентів про сутність креативності та активізація самостійної творчо-пошукової діяльності сприяють інтенсифікації формування творчого мислення, що дозволяє діяти у різних видах виконавської діяльності (інтерпретації, транспонуванні музичних творів, імпровізуванні тощо) більш свідомо – на креативному рівні. Середовище, в якому підтримуються креативні виявлення студента, допомагає ефективному особистісному і професійному самовизначенню.

Перспективи подальших досліджень полягають у подальшій роботі над технологічним аспектом забезпечення ефективного формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі професійної підготовки.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бахмат, Н. В., 2018. Інформаційно-освітнє середовище закладу вищої освіти в системі дистанційного навчання. *Наукові записки [Нац пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова]. Серія: Пед. Науки / упоряд. Л. Л. Макаренко, Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 137.*
2. Дружинин, В. Н., 1990. *Психологическая диагностика способностей: теоретические основы: В 2 ч.* Саратов: Изд-во Саратов. ун-та., 2, 139-292.
3. Ермолаева-Томина, Л. Б., 1975. Проблема развития творческих способностей детей, *Вопр. психологии, 5, 166-176.*
4. Маркова, А. К., Матис, Т. А., Орлов, А. Б., 1990. *Формирование мотивации учения: Кн. для учителя, Москва: Просвещение, 192.*
5. Нісімчук, А. С., Падалка, О. С., Шпак, О. Т., 2000. *Сучасні педагогічні технології: Навч. посіб., Київ: Видав. центр «Просвіта», 368.*
6. Роджерс, К. Р., 1994. *Взгляд на психотерапию. Становление человека.* Пер. с англ. Общ. ред. Е. И. Исениной, Москва: Издат. группа «Прогресс», «Универс», 480.
7. Рубинштейн, С. Л., 1957. *Бытие и сознание, Москва, 328.*
8. Рубинштейн, С. Л., 1959. *Принципы и пути развития психологии, Москва: Изд-во АН СССР. 359.*
9. Семенова, А. В., 2001. *Організація та управління творчою діяльністю старшокласників на уроках природничо-математичного циклу: Навч. посіб. для студ. пед. закладів освіти, Одеса: Друк, 207.*
10. Солдатова, Е. Л., 1996. Креативность в структуре личности: *дис. ... канд. психол. наук, Санкт-Петербург, 163.*
11. *Формирование учебной деятельности студентов.* Под ред. В. Я. Ляудис, Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1989, 240.
12. Фрицюк, В. А., 2015. Готовність до професійного саморозвитку майбутнього вчителя як важливий чинник підвищення якості підготовки фахівців у педагогічних ВНЗ. *Інженерні та освітні технології. Щоквартальний науково-практичний журнал. Тематичний випуск: «Сучасна вища освіта: реалії, проблеми, перспективи», Кременчук: КрНУ, 3 (11), 92-95.*
13. Фрицюк, В. А., Фрицюк, В. М., 2018. Особливості розвитку креативності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, 1 (36), 87-96.*
14. Фрицюк, В. А., Фрицюк, В. М., 2019. Розвиток креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі вивчення «Методики викладання фахових дисциплін». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць., 58.* Редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін., Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 146-150.

15. Хазратова, Н. В., 1993. Формирование креативности под влиянием социальной микросреды: *дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01*, Москв, 160.
16. Цыпин, Г. М., 1994. *Психология музыкальной деятельности: проблемы, суждения, мнения: Пособие для уч-ся муз. отд-ний пед. вузов и консерваторий*, Москва: Интерпракс, 384.
17. Чернилевский, Д. В., Морозов, А. В., 2001. Креативная педагогика и психология: Учеб. пособие для вузов; Москва: МГТА, 301.
18. Юнг, К. Г., 1992. *Феномен духа в искусстве и науке*, Москва, 293.

CONDITIONS OF CREATIVITY FORMATION IN FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART

Valentina A. Frytsiuk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Pedagogy and Vocational Education
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID 0000-0001- 6133-2656
valentina.frytsiyk@gmail.com

Vasyl M. Fritsyuk,

Lecturer at the Department of Musicology, instrumental training and choreography
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4466-9019>
hfrjdcmrif@ukr.net

Abstract. The article proves that the formation of creativity in the future teacher of musical art is relevant. Creativity is a component of a teacher's professional readiness and a condition of self-realization. Creativity is related to the activities of a teacher of any professional field. Creativity is especially necessary for a music teacher. The student's own initiative should not be punished. It harms creative intentions and aspirations, oppresses creative opportunities. It is necessary to maintain hope for success. The teacher should support the student's initiative. The teacher should not make evaluations too strictly, categorically negatively what the student has done independently. The authority of the teacher should be maintained, but the student must be given independence. Overcoming dependence on the authority and pressure of others contributes to the creation of new, original, unique projects. A friendly attitude and acceptance of the student is necessary. This provides psychological security and promotes creativity. The study identifies and substantiates the conditions for the formation of creativity of future teachers of music: the development of the attitude of future teachers of music to the formation of their own creativity; organization of active independent creative activity of students; organization for students of unregulated environment; support for democratic relations; providing opportunities to imitate creative personalities. The main condition for the formation

of creativity of future music teachers is the development of motivation of future music teachers to form their own creativity. It is necessary to organize student support; show them creative samples; create an atmosphere of psychological support. Students should know the essence of creativity. It is necessary to organize independent creative activity. This will promote the development of creative thinking. Students will be able to act creatively in various types of performing activities (interpretation, transposition of musical works, improvisation, etc.). The environment should support the creative expressions of the student. This will help shape his creativity.

Keywords: future teachers of music art; creativity; professional training; pedagogical conditions; formation.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bakhmat, N. V., 2018. Informatsiino-osvitnie seredovyshche zakladu vyshchoi osvity v systemi dystantsiinoho navchannia [Informational and educational environment of higher education institution in the distance learning system], *Naukovi zapysky*. Serii: Ped. Nauky / uporiad. L. L. Makarenko, Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, 2018, 137.
2. Druzhinin, V. N., 1990. Psihologicheskaja diagnostika sposobnostej: teoreticheskie osnovy [Psychological diagnostics of abilities: theoretical foundations], V 2 ch. Saratov: Izd-vo Saratov. un-ta, 1, 2, 139-292.
3. Ermolaeva-Tomina, L. B., 1975. Problema razvitija tvorcheskikh sposobnostej detej [The problem of developing of creative abilities in children], *Vopr. Psihologii*, 5, 166-176.
4. Markova, A. K., Matis, T. A., Orlov, A. B., 1990. *Formirovanie motivacii uchenija*: Kn. dlja uchitelja [Formation of motivation for learning], Moskva: Prosveshhenie, 192.
5. Nisimchuk, A. S., Padalka, O. S., Shpak, O. T., 2000. Suchasni pedahohichni tekhnolohii [Modern pedagogical technologies]. Navch. posib., Kyiv: Vydav. tsentr «Prosvita», 368.
6. Rodzhers, K. R., 1994. *Vzgljad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka* [A look at psychotherapy. Becoming a man], Per. s angl. Obshh. red. E. I. Iseninoj, Moskva: Izdat. gruppa «Progress», «Univers», 480.
7. Rubinshtejn, S. L., 1957. *Bytie i soznanie* [Being and Consciousness], Moskva, 328.
8. Rubinshtejn, S. L., 1959. *Principy i puti razvitija psihologii* [Principles and ways of development of psychology], Moskva: Izd-vo AN SSSR, 359.
9. Semenova, A. V., 2001. *Orhanizatsiia ta upravlinnia tvorchoiu diialnistiu starshoklasnykiv na urokakh pryrodnycho-matematychnoho tsyклу* [Organization and management of creative activity of high school students in the lessons of natural sciences and mathematics]. Navch. posib. dlja stud. ped. zakladiv osvity, Odesa: Druk, 207.
10. Soldatova, E. L., 1996. Kreativnost' v strukture lichnosti [Creativity in the structure of personality]: *dis. ... kand. psihol. nauk*, Sankt-Peterburh, 163.
11. *Formirovanie uchebnoj dejatel'nosti studentov*, 1989 [Formation of educational activity of students]. Pod red. V. Ja. Ljaudis., Moskva: Izd-vo Mosk. un-ta, 240.

12. Frytsiuk, V. A., 2015. Hotovnist do profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia yak vazhlyvyi chynnyk pidvyshchennia yakosti pidhotovky fakhivtsiv u pedahohichnykh VNZ [Readiness for professional self-development of the future teacher as an important factor in improving the quality of training in pedagogical universities]. *Inzhenerni ta osviti tekhnologii. Shchokvartalnyi naukovo-praktychnyi zhurnal. Tematychnyi vypusk: «Suchasna vyshcha osvita: realii, problemy, perspektyvy»*. Kremenchuk: KrNU, 3 (11), 92-95.
13. Frytsiuk, V. A., Frytsiuk, V. M., 2018. Osoblyvosti rozvytku kreatyvnosti maibutnykh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Distinctive features of development of creativity of future teachers of musical art], *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka*, 1 (36), 87-96.
14. Frytsiuk, V. A., Frytsiuk, V. M., 2019. Rozvytok kreatyvnosti maibutnykh uchyteliv muzychnoho mystetstva u protsesi vyvchennia «Metodyky vykladannia fakhovykh dystsyplin» [Development of creativity of future teachers of music art in the process of studying "Methods of teaching professional disciplines"], *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykholohiia: Zb. nauk. Prats*, 58. Redkol.: V. I. Shakhov (holova) ta in., Vinnytsia: TOV «Nilan LTD», 146-150.
15. Hazratova, N. V., 1993. Formirovanie kreativnosti pod vlijaniem social'noj mikrosredy [Formation of creativity under the influence of the social microenvironment]: *dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.01.*, Moskva, 160.
16. Cypin, G. M., 1994. *Psihologija muzykal'noj dejatel'nosti: problemy, suzhdenija, mnenija* [Psychology of musical activity: problems, judgments, opinions]. Posobie dlja uch-sja muz. otd-nij ped. vuzov i konservatorij, Moskva: Interpraks, 384.
17. Chernilevskij, D. V., Morozov, A. V., 2001. *Kreativnaja pedagogika i psihologija* [Creative pedagogy and psychology]. Ucheb. posobie dlja vuzov; Moskva: MGTA, 301.
18. Jung, K. G., 1992. *Fenomen duha v iskusstve i nauke* [The phenomenon of the spirit in art and science], Moskva, 293.